

ਸੰਪਾਦਕੀ: ਮੰਜਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਸੀਮਾ ਇਹ ਮਿਥ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ 1978 ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਾਪਸ ਆਵੇ। ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਬੰਦ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਖਤਮ ਹੋਵੇ। ਬਾਕੀ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਸਲੇ ਸਿੱਧੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ ਤੇ ਸਿਸਟਮ ਖਤਮ ਕਰੋ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵੱਧਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ, ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਂਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੰਤਰੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਕ ਹਾਲੇ ਰੋਲ ਬੱਸਟ ਦੀ ਭਾਰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਮ ਬਜਟ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਰ ਪਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਜਦੋਂ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਉਤਲੀ ਦਸੀ ਸੀਮਾ ਹੀ ਮਿਥ ਲਈ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇੱਕ ਡੈਡਲਾਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਦੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਦਲ ਦੇ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਲੋਂ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੋ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਸਕਦੀ। ਜੇਪਰ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ, ਦਿਲੀ ਦੇ ਦੋਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ, ਆਮ ਮੁਆਫੀ ਤੇ ਤੁਨੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦਿਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪੂਰਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਦਲ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਦੋਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜ਼ਬਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇ? ਇਹ ਅਲੋਚਨਾ ਵੀ ਜਾਂਦਿਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਾਦਲ ਦੇ ਹਿਮੰਤੀ, ਦੁਹਰਾਉ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਬੁੱਢਲੀ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਦਿਲੀ ਵਿਚ 3100 ਸਿਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪਾਰਲੀ-ਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਹਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

... ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗਰੰਟੀ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਿਖ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾਵਾਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਹੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ: — ਸੰਪਾਦਕੀ-ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

○ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟਿਪਣੀਆਂ, ○ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਸੰਘਰਸ਼, ○ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲੇ, ○ ਕਹਾਣੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ/ਮਿੱਤਰ ਸੁਨੇ ਮੀਤ, ○ ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਫੋਰਮ: ਸਾਡੀ ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਮਾਲੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਇਕ ਤੋਂ ਲੇਖ, ○ ਸਾਡੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ, ○ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਲਦੇਵ ਬਾਂਵਾ।

ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿਖ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪੁਛੀ ਜਾਏ ਕਿ ਨਾ, ਇਸੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਆਰਥਕ, ਸਿਸਟਮ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਹੁਣ ਜੇ ਗੱਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹੀ ਉਸ ਲੋਕ ਨੂੰ ਮੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਬਥਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਸੂਚੀ ਉਤੇ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰਾਂਵੇਂ ਨੂੰ, ਬਦਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਭੰਡਲਾਕ ਨੂੰ ਤੋੜਣ ਲਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ 'ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਗੋਲਮੇਜ਼' ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਗੋਲਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਮੂਲੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਕੀਲੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਿਰ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਿਛਲੇ 8-10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ) ਕਮਅਜ਼ੇ ਕਮ ਇਹ ਸਾਬਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਨੇਪੜੇ ਜ਼ਾਬੂਟ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੱਲ ਕੋਈ ਵੀ ਉਨਕੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕ ਲਵੇਗਾ, ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਪੁੱਛੇਗੀ। ਦਲੀਲ ਨੀਕ-ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ, ਉਹ ਮੰਨਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ 'ਕੋਈ ਵੀ' ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ 'ਕੱਟੜ' ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਏ। (ਹਿੰਦੂ ਸਮਤੀਆਂ, ਭਾਰਤੀ ਜੰਤਾ ਪਾਰਟੀ ਆਦਿਕ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਆਂਦੀਆਂ ਹਨ)। ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਤੇ ਹੱਠੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਲਮੇਜ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਚ ਝੂਠ ਮੋਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਬਦਲੀਲ ਸੁਭ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਨਿੱਕੇ ਹੋਣ। ਗੋਲਮੇਜ਼ ਹੋਰ-ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਕਮਅਜ਼ੇ ਖਿਚਾਅ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਘੁੰਮਣ ਹੋਈਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਬੁਰਫ਼ ਫ਼ਿਜ਼ੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਿਘਲਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। /ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਪਿਛੇ ਸੁੱਝੀ ਗੱਲ : ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਵੋ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਸ-ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦਿਲੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਹੀ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਜਲਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਰਾਜੀਵ ਦਾ ਗੱਦੀਓਂ ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। /ਗ. ਸ.

8 ਅਪਰੈਲ ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਚਲੇ

8 ਅਪ੍ਰੈਲ 1929 ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦਿਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਬਾਅਦ ਜੋ ਪਰਚਾ -ਵੰਡਿਆ ਉਸਦਾ ਸਿਹਲੇਖ ਸੀ "ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਣ ਲਈ ਗਰਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ"—ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਬੱਲੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਇਨ-ਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਫ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵਾ 8 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੈ। /ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਕਨਵੀਨਰ

੦ ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪੀ. ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਸਾਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਜਾਤੀ ਮਫਾਦ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਜੀਵ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। ਤਰੇਵਿੰਦਰਮੇਂ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਜੋ ਉਹਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੦ 'ਰਾਜੀਵ ਹਟਾਉ' ਠੀਕ ਨਾਅਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਜੀਵ ਤਾਂ ਹੀ ਹਟ ਸਕੇਗਾ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ 'ਰਾਜੀਵ ਹਟਾਉ' ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਜਮਹੂਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਏਕਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬਦਲ ਦੇਣ।

੦ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਦੇਨਾ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟੋ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਮਲ ਰੁਕਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੦ ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ? ਜੇ ਕੁਝ ਬੇਈਮਾਨ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਗਰੋਹ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ? ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

੦ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਰਾਜੀਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਉਠਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਮੇਕਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੇਕਾਨ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੁਲਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸੰਗੀਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਪਹਿਲਾਕਦਮੀ ਅਤੇ ਗਲਬਾਤ ਨਾਲ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੦ ਰਾਜੀਵ ਇਕ ਸ਼ਿਰੇ ਦਾ ਬੇਈਮਾਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਧ੍ਰਿੱਤਾਂ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਵੱਡਾ ਝੂਠ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਿਪੂਰਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਗਜ਼ਬਤ ਕਰਵਾਏ, ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਤਿਪੂਰਾ ਨੂੰ ਗਜ਼ਬਤ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਜਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਵਾਸ਼ੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

੦ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੈ, ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਮਹੂਰੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ।

੦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗ਼ੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਰਾਜੀਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਲ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੦ ਭੁੱਪਾਲ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਨ ਝਾੜਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਬਾਈ ਹਕੂਮਤਾਂ ਲਈ ਇਕ ਚਲੋਂਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲੀ ਹਕੂਮਤ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਾਰਨਿੰਗ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗ਼ੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬਣਾਓਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੇਂਦਰ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਾਂ ਰਖੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ।

੦ 1984 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਹੁਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਦੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਪਾਰਟੀ

ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ-ਭੇਈਵੀਂ ਵਾਰ ਰਾਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ-ਕੁਬੀਲੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਹੁਣ ਇਹ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅੱਧੀ-ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਬਦਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਲਮਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਧੀ-ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਚੰਚ ਬਹਿਨੀ-ਅੰਤ ਵਲੋਂ ਲੋਕ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੦ ਆਉ ਇਸ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟੈਮ ਨੂੰ-ਇਸ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ 'ਬਦਲਣ' ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਚੋਈਏ।

ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਅੰਦਿਆ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੦ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਝਾੜੂ ਬਰਦਾਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਫੇਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪ੍ਰਚਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਹੁਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਲੇ ਹਰਵਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਛੇ ਸੰਗੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨੇ ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਇਕ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਡੋਰਾਮਾਂ ਰੱਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜੀਵ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਰਾਜੀਵ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚੋਂ ਓਰ ਸੀ ਜੋਕੇਰੇ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿਪਰੋ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੀ ਨਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਸੀ ਮਾਨ ਜੀ-ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਕਿਪਰੋ ਕਿਪਰੋ ਇਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੀ ਦੇਂਦੇ-ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸੀ, ਉਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਂ ਰੁੱਕ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਹਾਂਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਪਾਰਟੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰਾਜੀਵ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੀਵ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਇਰਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੰਜ਼ਰੀਆ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਕੇ ਕਿਹੜੇ

ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
੦ ਕੀ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਵਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਸਮਤਾ-ਏ-ਇਸ ਅੰਕ-ਵਿਚ-ਉਤਲੇ-ਵਿਸ਼ੇ-ਤੇ ਸਾਬੀ ਮੁਜ਼ਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ-ਲੇਖ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਲੇਖ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਲਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਸਹਿ-ਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਹਨ ਲਿਖੇ ਸਵਾਲ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਏ-ਹਨ, ਉਹ-ਮੈਂ ਸਮਤਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ-

(1) ਲੇਖ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀ ਰੁਝਾਣਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜੋ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲ-ਕਲ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇ ਕੇ ਫਾਸ਼ੀ ਰੁਝਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦਾ ਇਲਾਕਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ। ਕੋਰਲਾ, ਬੰਗਾਲ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਕਰਨਾਟਕ, ਆਂਧਰਾ, ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਣ ਦੇਣਗੇ। ਕੀ ਉਹ 'Resistance' ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਂਦੇ? ਕੀ 'Resistance' ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਿਰਫ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਹਨ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਕੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ?

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਣ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਬੰਮਿਉਨਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਉਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਗਵਾਓ ਦਸਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਜੇਕਰ ਜ਼ਨੂਟਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਲੜਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਚੁਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਿਹਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਫਲਸਰਵੇ ਦੇ ਅੰਦਰਭ ਵਿਚ ਫਾਸ਼ੀ ਰੁਝਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਗੱਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

/ਗੁਰਮਰਨ ਸਿੰਘ

ਸੰਖੇਪ-ਟਿੱਪਣੀਆਂ

੦ ਜਦੋਂ ਕੋਈ-ਗੁੱਡਾ ਗਰੇਹ ਕੰਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਮਿਥਿਆ ਚੰਦਿਆ ਤਰੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬੈਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਪਿਛੇ ਖਲੋ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁੰਮਾਸ਼ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੁੱਡਾ ਗਰੇਹ ਨੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹ ਦਾਉ ਪੈਚ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਹਮਲਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਪੱਦਵੀ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਐਸ. ਡੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਸੀ। ਗੁੰਮਾਸ਼ਤੇ ਭਜਨ ਲਾਲ, ਕਮੇਜ਼ ਪ੍ਰਾਇਲਟ ਅਤੇ ਸਾਲਵੇ ਸਨ। ਬੈਸ ਬਾਗੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?

੦ ਇਕ ਖਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੜਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਕਾਰਟੂਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਰਟੂਨ-ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹਿੰਦਿਆਂ ਰਾਜੀਵ-ਗਾਂਧੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੰਕਾ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਕਢਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕਦੋਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੇ?

ਅਸੀਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

੦ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਲਈ ਸ਼ੂਕਰ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ। ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਪ੍ਰਚਾਈ ਜਾਵੇ।

੦ ਸਾਰੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ।

੦ ਸਨਅਤੀ-ਵਿਕਾਸ-ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

੦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਰਮਾਇਆ ਅਤੇ ਟੈਕ-ਨੋਲਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆਇਆ ਜਾਵੇ ਨਾ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਦੀਵਾਲੀ ਪਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਲੁੱਟ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।

੦ ਸੌਕਾ ਰਾਹਤ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੁਧਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ। ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਜ਼ਾਰਤ ਮਿਲੇ।

੦ ਚੋਣਾਂ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਬੁਰਫਾਗੇਰਦੀ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਨਾ ਪਾਵੇ।

0

ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਗ਼ੱਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਜਾਂ ਭੁੱਲੇਖੇ

ਡਾਕਟਰ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਅਹੂਜਾ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿਠੀ ਸਮਤਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੰਖੇਪ

ਸੰਨ 1966 ਦੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੌਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ। ਹੁਣ ਮਿਡਲ ਤਕ, ਵਿਰਾਟਸਵੀ ਤਕ ਅਤੇ ਅਜ ਕਲ ਬੀ. ਏ. ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਬੱਚਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਡਾ ਹੋ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਇਕ ਮੋਰਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਕੂਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ

ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਕੂਲ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਬੁਦਨਾਮੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਕਈ ਹੋਰ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਭੁੱਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਨ 1951 ਤੋਂ 1961 ਵਿਚ ਹੋਈ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਵਾਈ। ਜਦ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਠਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਠਾਣ ਦੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ("ਹਮਦਰਦ" ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਈ) ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ

ਪ੍ਰਰਬ ਵਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਆਥਾਦ. ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਦਬਾ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਣ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮਨਵਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪਾਨੀਪਤ, ਕਰਨਾਲ

ਜਗਾਧਰੀ, ਕਰੂਖੇਤਰ ਅਤੇ ਸੱਲਣ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਤੇ ਅਤਰਕ ਹੈ।

ਰ. ਲ. ਆਹੂਜਾ

0

1987 ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਕਹਾਣੀ

ਸੰਪਾਦਕ : ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 1987 ਵਿਚ ਆਰਸੀ, ਲੋਅ, ਸਿਰਜਨਾ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਅੰਗ ਸੰਗ, ਸਮਤਾ, ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਦਲ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦਸ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :-

ਲਾਮ-ਮਿੱਤਰ-ਸੈਨ ਮੀਤ, ਕੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਿਆਂ ਨੂੰ-ਰਘੁਬੀਰ ਢੰਡ

ਨਦੀਣ-ਰੰਜੀਤ ਰਾਹੀਂ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ-ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਾਝ

ਬੇਕਾਰੀ : ਇਕੋ ਅੰਤ - ਸੁਖਬੀਰ ਗੰਡੋਏ-ਨਿਪਇੰਦਰ ਰਤਨ

ਕਿਸੇ ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲ੍ਹਾ-ਜਗਜੀਤ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ-ਦਲਬੀਰ ਚੇਤਨ

ਟੁੱਟੇ ਤਾਰੇ-ਮੁਖਤਾਰ ਗਿਲ ਨਾ ਮਾਰੋ-ਅਜੀਤ ਕੌਰ

ਸਫੇ 152-ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਕੀਮਤ 10 ਰੁਪਏ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ।

1987 ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਵਿਤਾ

ਸੰਪਾਦਕ : ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 1987 ਵਿਚ ਆਰਸੀ, ਲੋਅ, ਸਿਰਜਨਾ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਅੰਗ ਸੰਗ, ਸਮਤਾ, ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਦਲ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :-

ਸਫੇ 128-ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਕੀਮਤ 10 ਰੁਪਏ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਲੇਖਾ ਲੇਖ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਤਾ 'ਚ ਛਪੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਰੱਜਾਨਾ ਜਨਤਕ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸਤਵਾਰ ਛਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋ. ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਥਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਪ ਸਕਦੇ ਪਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਮੁਖ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜੋ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਟਿਪਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਦੀਆਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੈਲਾ ਸਿਰਾ ਤੇ ਢੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਿਲਤ ਸਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਅਗੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਸੁਭਾਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਸੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਹੁੰਚ 'ਦਲਿਤ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ' ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਦੱਖੇ ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਅਜ਼ਾਬਦਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਪਣੀ ਸੱਚ ਅਨੁਸਾਰ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਝੱਖ ਹੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਉਹ ਮਸਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਕੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਹੈ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ' ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਵੇਂ ਨੰਮੂਦਰੀਪਾਦ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪਾਂਡਾ, ਉਹ ਸਭ ਇਕੋ ਰੱਸੇ ਬੰਨਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ' ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ 'ਮਨੂੰਵਾਦ'

ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸਨੇ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਇਹੋ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਲਿਤ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਤ ਪਾਤ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਦਲਿਤ ਭਾਵੇਂ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋਣ ਉਹ ਸਹੀ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿਉਂਕਿ 'ਦਲਿਤ ਸੰਘਰਸ਼' ਦੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਦਾ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤੌੜਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਝੜਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣੇ ਮਾਰਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਜੋ ਦੁਰਗੱਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੀ ਹਨ। ਦਲਿਤਾਂ ਦੇ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂ ਵਿਕਾਉਂ ਮਾਲ ਬਣਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜਦੇ ਹੋਏ ਅਗੇ ਵਧੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਦਲਿਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ। ਨੰਮੂਦਰੀਬਾਦ ਗਲਤ ਹੈ। ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਗਲਤ ਹੈ। ਨਾਗੀ ਰੈਡੀ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਨ (ਜਾਂ ਸਨ)। ਇਹ ਸ਼ੇਰੂਕਾਪਣ ਕੋਈ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਜਾਤ ਪਾਤ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਮੁਕਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁਕਾਣੇ ਹਨ। ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਨੂੰਵਾਦ (ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ) ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨਾ ਹੀ ਇਕੋ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਕ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਸਮਝਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਰੀ-ਵਾਦ, ਜੱਟਵਾਦ ਵੀ ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਦਮਨ ਸਿਰਫ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਵਡੇ ਖੱਤਰੀ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਹਨ ਤੇ ਵਡੇ ਜੱਟ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੱਟਵਾਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਤ ਵਾਲੀ ਫੂਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜੱਟਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਕਿ

ਕੋਮੀਅਤਾ ਜਾਂ ਕੋਮਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਜੇਕਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੱਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਰੂਸ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਸ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਵਰਗੇ ਆਗੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਿਲੀ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕੋਮੀਅਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੂਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਜੇਕਰ ਛੋਟੀਆਂ ਕੋਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਾਂ ਹਰ ਅੰਜਲ ਕੋਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਗਿਲਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਇਸ ਮੁੱਢਲੀ ਸੁਚਾਈ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੋਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ। ਸੁਪਰਮਾ ਉਹਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੋਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ, ਤੇਗਰਖਿਆ, ਤਾਪੁਸ਼ਾ, ਭਾਤਖੰਡ, ਉਤਰਖੰਡ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਤਾਂ ਹਰ ਅੰਜਲ ਕੋਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਾਦਵਿਵਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਗਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਸੀ ਪਰ ਜਾਂ ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਸੋਕੀ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਇਹ ਮੰਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਨੁਵਾਹ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਦੋਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਜਾਂ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਕੀ ਹਨ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ? ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲਾ ਰਹੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇਲਾਨੀਆਂ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਅਸਲ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਕੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਤਕਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਮੀਅਤ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਕੋਟਕਵਾਈ ਪਾਰਮਕ ਸਟੇਟ (ਖਾਲਿਸਤਾਨ) ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦੀ ਸਟੇਟ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸੋਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਫਾਸ਼ੀ ਗਰਹ ਬਾਰੇ ਖਬਰਦਾਰ ਰੱਖਣ। ਇਹਨਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਫਾਸ਼ੀ ਗਰਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਕੰਮ ਕਾਬਲ ਤਾਰੀਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਿਰਫ ਆਪ ਵੀ ਮਰੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਹਰ ਅੰਜਲ ਕੋਰ

ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗਿਲਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੋਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਾ ਕਰੀਏ ਯੋਗਾਂ ਨਹੀਂ। ਗਲਤੀਆਂ ਤਾਂ ਸਿਖਰੇ ਅਗਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਇਕ ਸਹੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹੀ ਪੁਸ਼ਟ ਕਿਸੇ ਅੰਨੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਬ ਕਰ ਲੈਣਾ ਭੁੱਖੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਅੰਜਲ ਕੋਰ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਗਿਲਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਰੁਧ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਨਸੰਘੀਆ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘੀਆ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਜਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ-ਫ਼ਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਾਗਰਸ ਜਨਤਾ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਇਸ ਫ਼ਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ' ਭਾਰੂ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਵੇਲ਼ਾ ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਕਾਇਮ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂਵਾਦ, ਸਿਖਵਾਦ, ਮੁਸਲਿਮਵਾਦ, ਇਸਾਈਵਾਦ ਆਦਿਕ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਸੋ ਹਰ ਅੰਜਲ ਕੋਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਫਲਿਸਫੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਨਸੰਘੀਆ, ਅੰਕਲੀਆ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗੀਆ ਆਦਿਕ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਲਾਨੀਆਂ ਹਰਮੇ ਅਧਾਰਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ। 'ਕਾਗਰਸ', ਜਨਤਾ ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਈ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤਮਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਉਸ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹੀ ਤੋਂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 'ਕਾਗਰਸ ਪਾਰਟੀ' ਦੀ ਮੋਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਵੱਟ ਬੈਂਕ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵੇਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਾਰ ਹੋਰ ਕੋਲੇ ਬਣਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿਚ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਚਾਣ ਮਨੁੱਖਵਾਦ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ) ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਗਿਲਾ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤ ਅੰਦੋਲਨ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ? ਇਥੋਂ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ

ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਰੱਖ ਕੇ ਰਿਹਾ। ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਸੁਹਿਰਦ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਹੀ ਦੋਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੁਰ੍ਹਮਣ ਹਨ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਝੁਲੇ ਝੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਲਿਤ ਲਹਿਰ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰੇ ਨਬ ਰੱਖਾਂਦੀ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਲਹਿਰ ਦੇ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਇਥੇ ਫਰੱਕ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਨੁਕਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕੰਚ-ਆਈਆਂ ਕਰਕੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਤੇ ਸਹੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ, ਕੁੱਖ ਸ਼ੱਕ ਪਰ ਇਹਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਗੁਲਤ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਸ਼ੇਵਾਕ ਨਹਿਰਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਡਾਕਟਰ ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਅਬਦੁਕਾਰ ਦੇ ਦੋਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹੁੰਚਾਂ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ

ਦਲਿਤ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਮੱਝੇ ਦੋਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ-ਈ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੋੜੇ। ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਾਤਪਾਤ ਵਾਦ ਆਰਥਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਆਰਥਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀ ਲੁਝਾਈ ਜ਼ਾਤਪਾਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜੀ ਪਰ ਆਰਥਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਾਤਪਾਤ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਜਿਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਕਰਕੇ ਜ਼ਾਤਪਾਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਜੋਂਡਾ ਤੋਂ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਫਲਸਫਾ ਹੀ ਇਸ ਅਮੂਲ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਲੰਨਿਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਰੂਸ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਮਸਿਲੇ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਲੰਨਿਨ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੀ। ਦਲਿਤ ਸੋਧਰਸ਼ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀ ਆਇਆ ਆਖਦੀ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੋਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ।

0

ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਭੁਖਦੇ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲੇ

ਹਰਬੰਸ ਮਾਹਿਟ

ਰਾਜੀਵ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਵੀਜ਼ਨ ਰੱਖ ਦਮਪੁਗਣਾਵਾਂ ਕਰਨਾ ਲਈ 15 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਭਾਰਤ ਬੰਦ ਕਰਨਗੇ। ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਆਪਕ ਸਿਆਸੀ ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਸਮੂਲੀਅਤ ਦਰਅਸਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਲੁਟੇਰੇ, ਭਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਤਾਅਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦ-ਦੀ-ਅਗਵਾਈ-ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ-ਪਾਰਲੀਮੈਨੀ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਤਾਅ 'ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਉਤਰ ਸਕਣ; ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਲਖ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖੁਦ ਆਪ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਨਿਤਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਮ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ

ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਮ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ, ਉਨੀ ਦੇਰ ਮੱਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਅਲੱਚਨਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਥੋਂ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ 'ਰਾਜੀਵ ਹਟਾਓ' ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਜੁਣੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੱਕੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਸਗੋਂ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਅੱਗ ਆਉਣ ਅਤੇ ਮੱਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ 'ਚੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ।

ਜਿਥੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੱਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ 15 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਬੰਦ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਮਿਹਨਤੀ

ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਟਿੱਲ ਲਾਉਣਗੀਆਂ; ਉਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਬੰਦ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਮ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ ਦਾ ਨਾਂਹਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਨਿਤਰੀਏ।

ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੋਈਆਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਸੰਬਲੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ CPM ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲ਼ੇ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੋਰਚਾ ਸੂਬੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਸਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੋਣਾਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਕੱਲੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੇਰਲਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ 'ਚ ਵੀ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਇਹੋ ਹੈ। ਲੋਕ ਭੱਗ ਦਸ-ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਹਾਰ ਕੇ CPM ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲ਼ਾ ਖੱਬਾ ਮੋਰਚਾ ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਸਤਾ ਉਤੇ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹੋਈਆਂ ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਥਾਵਾਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ 'ਚ ਆਪਣੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿਛਲੀਆਂ ਅਸੰਬਲੀ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਜਿਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ, 'ਚ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ CPM ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਫਨੇ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ 'ਲੋਗੋ' ਬਿਹਨਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਝਟਕਿਆਂ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਪੁੱਕ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ 'ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ

ਪਛੜੀ ਚੋਣਾਂ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਨਾ ਹੀ 'ਸ਼ਹਿਰੀ ਵੋਟਰਾਂ ਦਾ ਉਤਾਵਲਾਪਣ' ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਚਾਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਣ ਹਨ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਬਦਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਨਿਹਾਦ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਲੜਾਕੂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ। ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਆਪਣੀ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦਾ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੀ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਨੂੰ ਗੜਬੜ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਜ਼ਿਦ ਸੀ ਪਰ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ 'ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਫੌਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬੱਸ CRP ਅਤੇ BSF ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ! ਰਾਜਸੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਮੱਤ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੇ CPM ਦੇ ਖੱਬੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਨਿਰੀਪੁਰੀ CPM ਦੀ ਅਲੱਚਨਾ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦਾ ਇੱਕ ਹਕੀਕੀ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੋਣੌਤੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

0

ਅਸੀਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

- ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦ ਦਾ।
- ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਚਾਰ ਦਾ ਜੋ ਸਰਮਾਏਦਾਰ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਚੱਲ ਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਲੁੱਟਦਾ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਗਲਬੇ ਦਾ।

ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ

ਅਮਨ ਅਤੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਚੋਸਤੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ।

ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ

ਮਿੱਤਰ ਸੈਨ ਮੀਤ

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਛਾਏ ਸਨਾਟੇ ਤੋਂ ਨੱਥੂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਬਨ ਹੰਢਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ ਹੋ ਰਹੇ ਨੱਥੂ ਦੀਆਂ ਆਹਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਘੋੜੇ ਵੇਚ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਘਰਾੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਕ ਡਰਾਉਣ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੰਭਕਰਨੀ ਨੀਂਦ ਸੌਣ ਵਾਲਾ ਨੱਥੂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦਾ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇੰਗਾਨੇ ਸਾਹਾਂ ਤੇ ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਬਜ਼ ਦਾ ਟਾਂਡਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨੀਂਦ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਵੁਲੇ ਲਈ ਕਈ ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਕੜੀਆਂ ਬਾਲੇ ਗਿਣਦਾ ਹੈ।

ਝੁੱਲੇ ਚੁੱਕੇ ਕਦੇ ਅੱਖ ਝੱਪਕ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਰੜੀਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਸਕਲਾਂ, ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਲਮਕਾਉਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਤਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਬੁਤਕ ਬੁਤਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕਈ ਘੰਟੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਧੜਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸਾਹ ਰਲਨੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਂਝ ਜਾਗਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਸੁੱਤਿਆਂ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿੰਦੇ ਝੱਟੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਦਸਤਕ ਦੇ ਝਉਲੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਤੇ ਸਟ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਨਹੀਂ, ਪੂਰੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦਸਤਕਾਂ ਉਹਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਉਸ ਰਾਤ ਵੀ ਦਿਨੀਆਂ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਸਨ ਜਿਸ ਰਾਤ ਚੰਨੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਦਸਤਕ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇਉਂ ਖਟ ਖਟਾਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਾਚੁਣਾ ਹੋਵੇ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਰੋ ਭਗਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇ ਉਹ ਬੈਠਕ ਵਲ ਇਉਂ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਘਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਲਾਉਣੀ। ਧੰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਗਾਉਣਾ। ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਵਕਤ ਨਹੀਂ।

ਵਿਹਲਾ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੱਚੀ ਨੀਂਦ

ਉੱਠਣ ਕਰਕੇ ਉਬਾਸੀ ਤੇ ਉਬਾਸੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸ਼ਿਫਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਨੀਂਦ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਟਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿਤਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ, ਕੰਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਬਾਰੇ। ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਬਾਰੇ।

ਨੱਥੂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਵਿਹਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਘਰਾੜੇ ਮਾਰੇ।

"ਮਿੰਦਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਵੀ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੁਦਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ...ਲੈਂ ਇਹ ਬੰਗ ਸੰਗਲ ਕੇ ਰੱਖ ਮਿੰਦਰ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਆਪੇ ਲੈ ਜਾਉ...ਮੈਂ ਕਦੇ ਫੇਰ ਆਉਂ ਤੇਰੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ।"

ਬੁੱਕਲ ਹੇਠਾਂ ਬੰਗ ਕੱਢ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾਂ ਛਿੜ ਗਿਆ।

"ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਨੇ। ਛੇੜ ਛਾੜ ਨਾਂ ਕਰੀਂ...ਕਿਧਰੇ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾਂ ਕਰੀਂ...ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਗਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ..."

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ ਆਖਰੀ ਹਦਾਇਤ ਦੀ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਅਲੱਖ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨੀਂਦ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮਸਤ ਸ਼ਾਲ ਚਲਦੀ ਉਹਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਹਲੁਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਬੰਗ ਤੋਂ ਉਹ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਡਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਬਲਾ ਨੂੰ ਲੁਕਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ? ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ? ਬਿਸਤਰਿਆਂ 'ਚ? ਜਾਂ ਫੇਰ ਪੜਛੱਤੀ ਤੇ? ਧੰਨ, ਬੰਸੇ ਜਾਂ ਬਾਪੂ ਇਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਥ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਦਿਲ 'ਚ ਆਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬੰਗ ਪੁਲਿਸ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਝੱਟ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਖਬਰਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਖਬਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ।

ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਟਹਿਕਦੀ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੋਕ ਸਕਦਾ। ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਥਹ ਸਿਰ

ਹੋਈ ਸੀ ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦੇ ਬੰਟੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਥਕੇਵਾਂ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅੱਧਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਅਫਸਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਝੱਟ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰੀ ਵਸੀਫ਼ੇ ਪਏ ਭੁੱਖ 'ਚ, ਉਥੇ ਤੱਪੜਾ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ । ਬੰਟੀ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ । ਸਾਰਾ ਸੌ ਕੁ ਰੁਪਿਆਂ ਮਹੀਨਾ ਵੱਧ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਅੱਖ ਸੋਖ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ? ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੀ ਮੌਜਾ ਕਰੇਗਾ ।

ਉਹਨੇ ਖੁਦ ਵੀ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਪੰਜਾਲੀ ਲਾਹੀ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੱਲਾ ਧੰਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਦੇ ਹੱਡ ਘਸ ਗਏ, ਵੀਹ ਰੋਗ ਆ ਬੰਥੜੇ । ਨਹਾਉਣ ਧੋਣ, ਧੁੱਪ ਸੋਕਣ ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਵਿਹਲਾਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ।

ਧੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੋਹਾ ਬੂੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰ ਬੈਠੇ । ਜੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਚਾਰ ਸਵੇਂਟਰ ਬੁਣ ਲਏ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ ।

ਜੇ ਇਹ ਸਿਆਪੇ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਤਾਂ ਬੰਸ ਨੇ ਵੀ ਦਸ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ ਸਨ । ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਧੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝੀਆਂ ਧਾਗਾਂ ਮਿਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪਈਆਂ ਜਾਣ । ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਉਥੋਂ ਕੀ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ! ਦਸ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਅਟਕ ਜਾਂਦੀ । ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝੀਆਂ ਲਈ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆਪ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੰਗਨ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਦੰਨ ਨੌਕਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੌਜਾ ਹੀ ਮੌਜਾ ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੁੱਢਾ ਚੌਧਰੀ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਬਥੇਰੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਹਨ । ਪਰ ਚੌਧਰੀ ਉਹ ਦਿਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ ਜਦੋਂ ਨੱਥੂ ਉਹਨੂੰ ਸਾਈਕਲ, ਪਿਛੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਚੱਕੀ ਲਾਈ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਫਿਟਰ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੈਲਰ ਲਾਏ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਵੇਰੁਮੈਨ । ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਲਾਂ ਹਨ । ਮੈਨੇਜਰ ਹਨ । ਹੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਤਾਂ ਲੇਬਰ ਦੀਆਂ । ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨੱਥੂ ਦੀ ਉਹ ਪੁੱਛ ਪੁਤੀਤ ਹੈ ।

ਦੁਹਰੀ ਸ਼ਿਫਟ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਵਿਚ ਦਿਕਤ ਆਈ ਤਾਂ ਝੱਟ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ

ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਈ ਪਲਾਟ ਸਨ । ਇਕ ਵਿਚ ਉਹਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ । ਨਾਲੋਂ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨੱਥੂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ।

ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਤਾਂ ਜਾਦੂ ਦੇ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ਪਿੰਗਲੇ ਵਾਗ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਹਰੇ ਗਏ ਸਨ । ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਉਹਦੇ ਗੱਲਾਂ ਲਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਇਥੇ ਨਾ ਉਹ ਚੂਹੜੇ ਸਨ, ਨਾ ਲਾਗੀ ਤੇ ਨਾ ਵਗਾਰੀ । ਜੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਖੌਦੂਰ । ਧੰਨ ਵੀ ਬਾਗੋਂ ਬਾਗ । ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੂਠ ਜਾਂ ਉਤਾਰ ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਨਾ ਭਾਡਾ ਆਲੇ 'ਚ ਰੱਖਣ ਦੀ । ਕੰਮ ਕਰੋ । ਟੁਟਕਾ ਟੁਟਕਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲਉ ।

ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲੋਂ ਵਧਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਟੇਨ-ਗੰਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਦੇਵੇ ? ਇਸੇ ਉਲਝਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਉਹ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਾਗ ਬੈਠਾ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਸਜਾ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਆਖਿਰ ਮਿੰਦਰ ਅਤੇ ਚੰਨੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਜਨਮ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ? ਨੱਥੂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੀਤੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ । ਉਹਦਾ ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ ਆਹਲਣਾ ਤਿਣਕਾ ਤਿਣਕਾ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਖਿੰਡ ਰਿਹੀ ?

ਚੰਨੀ ਦੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਉਹਨੇ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖੀ । ਬਸ ਨਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਿੰਦਰ ਤੋਂ । ਉਹੋ ਦਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਚੰਨੀ ਖਾਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ । ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਕੌਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੁੱਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਛੁੱਟੀ ਕੱਟ ਕੇ ਮੁੜਿਆ ਮਿੰਦਰ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ । ਕਦੇ ਆਖਦਾ ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਪੰਜਾਬੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਵਲ ਲਾਈਨ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਸਾਂਝੇਗਾ । ਕਦੇ ਕਹਿੰਦਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਮਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ । ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ । ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ । ਕੌਮ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੋ । ਆਖਦਾ ।

ਦਿਲ ਨੱਥੂ ਦਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਉਹ ਵੀ ਮਿੰਦਰ ਵਾਂਗ ਦੁਹਰੀ ਸ਼ਿਫਟ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਡਾ ਲਏ । ਕਦੇ ਪੈਂਟ ਸ਼ਰਟ ਪਾ ਕੇ, ਹਵਾ ਪਿਆਜੀ 'ਹੱਕ', ਰਿਕਸ਼ੇ 'ਚ ਬਥਿ ਕੇ ਜਵਾਕਾਂ ਜਲਿਆਂ ਨਾਲ ਫ਼ਿਲਮ ਦੇਖਣ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਹਦੇ ਸੁਪਨੇ

ਛੇਤ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਮਿੰਦਰ ਤਾਂ ਸਵਰਗ ਵਰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਹਾਂ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਕੰਢੀ...ਸ਼ਤਾਨ ਬਣ ਜਾਏ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਹੋਰ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਖ ਵੀ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਤਾਂ ਚੁੱਕੀ ਤੋਂ ਮਿਲ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਉਹ ਫਿਟਰ ਤੋਂ ਫਰਮੈਨ ਬਣਿਆਂ ਹੈ। ਆਹੁਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ।

ਉਹੋ ਭਾਣਾ ਵਰਤਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹਨੂੰ ਡਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਰਾਤ ਘਰੇ ਬੰਗ ਗਿਆ ਉਸ ਰਾਤ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਕਤਲ ਹੋਏ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ, ਕਾਮਰੋਡਾਂ ਦੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ।

ਮਿੰਦਰ ਦੀ ਡਿਉਟੀ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੇ ਉਹਦੇ ਸਾਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਕਾ ਦਿਤੇ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਭੈਣ ਸਭ ਥਾਣੇ ਬੰਦ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਉਹਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ।

ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਨੱਥੂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਮਸ਼ੂਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਝੁੱਲਣ ਵਿਚ ਭਾਈ-ਵਾਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ। ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਖੰਭਾ ਪਾਉਣ ਲਗਦੇ।

ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਮਸ਼ਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕਤਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੰਨੇ ਕੰਨੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਗ ਉਹਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਦੇ ਦਾ ਉਹ ਵੀ ਥਾਣੇ ਪੁੱਜਾ ਹੁੰਦਾ।

ਦਿਨ ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜਰੇ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਵੇਰ ਘਰ ਮੁੜਦੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਦਗੜ੍ਹ ਦਗੜ੍ਹ ਨੇ ਡਰਾਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮਨ ਕੀਤਾ ਸਾਈਕਲ 'ਦੂਜੇ ਰਾਹ ਪਾ ਲਏ। ਫੇਰ ਚੱਕ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ 'ਚ ਤਿੱਟਕੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ।

ਅੱਗੇ ਉਹੋ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਮਰੇ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੋਕ ਸ਼ਨਾਖਤ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮੰਗ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਇਕ ਤਾਂ ਮਿੰਦਰ ਹੈ...' ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਇਕ ਚੀਕ ਜਿਹੀ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀ।

ਭੀੜ ਨੇ ਕੌੜ ਕੌੜ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਇਉਂ ਤੱਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਿੰਦਰ ਕੋ-ਗਰੋਹ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਲਾਸ਼ ਤਾਂ ਸ਼ਨਾਖਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਨੱਥੂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ। ਸਗੋਂ ਝਿੜਕ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਵਲ ਤੋਰ ਦਿਤਾ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਇਕ ਹੋਰ ਦਸਤਕ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮੁਤਰਨਾਕ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਸੀ।

ਉਸ ਦਸਤਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਗੰਦ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਗੱਡਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੰਦ ਦਾ ਇਕ ਜਵਾਲਾ-ਮੁਖੀ ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਹ ਨਾਲ ਗੰਦ ਦੀ ਹਵਾਜ਼ ਆਉਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਇਹੋ ਅਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਮਿੰਦਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਅੜਖੜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਬਦਮਾਸ਼ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੱਲੇ ਚੰਨੀ ਦਾ ਥਹੁ ਠਿਕਾਨਾ ਦਸ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਦੋ ਜਮਾਦਾਰ ਉਹਨੂੰ ਟੱਟੀਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਗੰਦ ਦਾ ਭੱਠਲ ਭਰਾਉਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ।

"ਭਲੀ ਮਾਨਸੀ ਨਾਲ ਦਸ ਦੇ ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਖਸਮ ਚੰਨੀ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੰਦ ਨਾਲ ਲਿੱਪ ਦਿਉ..." ਆਖਦੇ ਇਕ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਰਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਗਰਦਨੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉਹਦਾ ਨੱਕ ਬੱਠਲ ਤੱਕ ਝੁਕਾਇਆ।

"ਜਿੰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਮੈਂ ਦਸਤਾ ਮਾਈ ਬਾਪ... ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨੀ ਪਤਾ..." ਬਰ ਬਰ ਕੰਬਦੇ ਨੱਥੂ ਦੀ ਸੁੰਘਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਨੱਥੂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰ ਇਥੋਂ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪਲਾਨ ਦਾ ਵੀ-ਪਤਾ ਹੋਏਗਾ।

ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੰਦ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਡੰਡਾ ਲਈ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਪਰ੍ਹਾ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਕੁਝ ਬਕਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੰਦ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇ।

"ਓਏ ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਨੇ...ਸੌਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਨਣਾ ਵਾਲੇ ਬੱਤਾ ਨੇ...ਇਹਨੂੰ ਘਟੇ ਘੱਟ ਮਸ਼ੀਨ ਲਾਓ..." ਨੱਥੂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਚਿੜ ਕੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ।

ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗੰਦ ਲਹੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਬੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਅੱਜ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਵੇ ਜਾਂ ਚਾੜ੍ਹ

ਪੀਵੇ ਉਹਨੂੰ ਲਗਦੇ ਉਹ ਗੰਦ ਨੂੰ ਹੀ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਰਿਹੇ ।

ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਕੰਬਲ ਤੇ ਲੰਟਨ ਤੱਕ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਿਆ ਉਹ ਕਿਹਤੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਹੈ । ਮੱਟੇ ਤਾਂਜੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਡਾਂਗ ਤੋਂ ਉਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਉਹਦੇ ਮੌਰਾਂ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਹੁੰਗੀ । ਡਾਂਗ ਫਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਬਹੁਤ ਸੀ । ਪੰਜਾਂ ਛੋਆਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਘਰਾ ਉਹਨੂੰ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਦੋ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਡੋਲਿਆ ਤਾਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ, ਦੋ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਵ੍ਹੱਗੀ ਤੇ । ਜਿੱਲ ਜੁੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾ-ਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਚਾਕੂ ਵਾਂਗ ਮਾਸ ਚੀਰਦੀ ਡਾਂਗ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਘੁਸਣ ਲੱਗੀ ਚੀਕਾ ਉਹਤੋਂ ਸਾਂਭ ਨਾ ਹੋਈਆਂ । ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਬੋਝ ਬੋਲੇ ਦੱਬੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਛਟ-ਪਟਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

“ਹੋਰ ਧੱਕ ਅੰਦਰ.. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਲਗਦੇ...ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ...” ਸੋਟੀ ਤੇ ਵਟਦੇ ਦਬਾਉ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕੋਈ ਚਿਲਾਇਆ ।

ਪਸੀਨੇ ਦਾ ਦਰਿਆ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਹਿ ਰੁੱਖਿਆ । ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੀ । ਅੱਗੋਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਹਦੇ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਬੇਹੋਸ਼ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਣ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਮਿਟਾਉਣ ਘਰ 'ਚ ਰੱਖੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਖਿਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਦਰਲਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਾੜਾ ਮੱਟਾ ਕੁਝ ਨਿਕਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਕੂਆਂ ਦੇ ਗੁੱਡੇ ਵਾਂਗ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸੁਫੂਆ ਹੈ । ਚੀਕਦਾਂ ਚਿਲਾਉਂਦਾਂ, ਅਲੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇਜ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੇ ਆ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ । ਤਲਖ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਕੌੜੇ ਘੁੱਟ ਭਰਨ ਲਈ ।

ਮਸ਼ੀਨ ਲਗਵਾ ਕੇ ਦੋ ਦਿਨ ਉਹਨੂੰ ਅਰਾਮ ਲਈ ਮਿਲੇ ।

ਥਾਣੇ 'ਚ ਪੈਂਦਾ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਤੇਜ਼ ਹੋਈ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਬੁਝ ਬੁਝਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ।

ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਡਾਵਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੀ ਜ਼ਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ । ਚੋਧਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਣ ਕਚਹਿਰੀਆਂ 'ਚ ਪੂਰੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ।

ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਨੂੰ ਫੁਡਾ ਲੈਣ । ਲੰ ਦੇ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂ ਵਰਗੇ ਬਥੇਰੇ ਇਥੋਂ ਖਹਿਤਾ ਫੁਡਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਹ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ । ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਉਹ ਕਿਹਤੀ ਥਾਂ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ? ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ, ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਨੱਥੂ ਵਰਗੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਥੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਤੁਰਨ ਵਿਰਨ ਜੋਗਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਨੱਥੂ ਦੀ ਮਿਸਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੀਤੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਪਈਆਂ । ਕੰਨ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਭਰਵਚੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਬੁਲ ਫਰਕਨ ਲੱਗੇ !

“ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਕ ਰਿਹਾ ਹਰਾਮ-ਜ਼ਾਦਾ...” ਉਹਦੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਪਿਆ ਡੰਡਾ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਨੱਥੂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ ਵਰਨ ਲੱਗਾ । ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਭੱਥੂ ਤਾਰੇ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਹ ਬੇ-ਹੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਮਸਾਂ ਬਚਿਆ ।

ਘੋਟਾ, ਮੰਜਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕੰਜਾ ਜਦੋਂ ਸਭ ਉਹਤੋਂ ਇਕਥਾਲ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਆਖਰੀ ਦੌਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ।

ਅੱਠ ਦਿਨ ਥਾਂਝੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਕੁਟਵਾ ਉਹ ਥਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲੱਗਾ ਸੀ । ਆਖਰੀ ਪੜ੍ਹਾਅ ਰੱਜਾ ਸੀ ! ਰੱਜਾ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏਗਾ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਲਮ ਸੀ । ਦੰਗੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਰੱਸੇ ਦਾ ਇਕੋ ਸਿਰਾ ਗੁੱਟਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ ਜਾਏਗਾ ! ਦਰਖਤ ਦੇ ਟਾਹਣੇ ਉੱਪਰ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਜਦੋਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉੱਖੜ ਰਹੇ ਮੌਰਾਂ ਤੇ ਪਏਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਚੀਕੇਗਾ, ਚਿਲਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਚਿੜੀ ਵਾਂਗ ਵੜ ਵੜਾਏਗਾ । ਕੁਝ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਬਕੇਗਾ ਜਾਂ ਹੰਝ ਕੇ ਗਰਦਨ ਲਟਕਾ ਦੇਵੇਗਾ । ਫਰ ਉਹਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲਾਹਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਮਾਲਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ, ਕੋਸਾ ਕੋਸਾ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾ ਕੇ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਨੱਥੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕੇ ਉਹਦੇ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾ ਲਏ ਜਾਣ । ਤਾਂ ਜੋ ਫਰ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਕਿਨਾਰੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਗੱਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਮੌਤ ਨੂੰ ਉਹ ਬੰਬਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਰੱਸੇ ਨਾਲ ਲਟਕ ਕੇ ਉਹਨੇ ਹਾਲੇ ਪਹਿਲੀ ਚੀਕ ਹੀ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਉਹਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਛਾਈ ਹੁੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਨਾਲ ਖੜੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ ਦਾ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਪਿਆ। ਛਾ ਛਾ ਕਰਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚੌਧਰੀ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ :

"ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਏਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੁਡਾਵਾਂ..."

ਡਿਪਟੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਰੱਸਾ ਢਿੱਲਾ ਹੋਇਆ। ਨੱਥੂ ਦੇ ਪੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਆ ਟਿਕੇ। ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

"ਰੋਨੂੰ ਪਤੈ ਇਹ ਗੱਲੀ ਵੀ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਨੇ..."

ਡਿਪਟੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖਕੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗੱਲ ਤੋਰੀ।

"ਡਿਪਟੀ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ.....ਉਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ...ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪਈ...ਮੈਂ ਘੱਟ ਵਿਚ ਸਾਥ ਦਿਉਂ..."

"ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢੋ...ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ...ਮੈਰੋਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਹੁੰਦਾ...ਜਾਂ ਫੇਰ ਗੱਲੀ ਮਰਵਾ ਦਿਉ..." ਬਹੁਤਾ ਉਹਤੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਧਕ ਧਕ ਕਰਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਇਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਮੁੜ ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਅੱਖ ਪੁੱਟੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੀ। ਬੁੱਢਾ ਬਾਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਝੱਜ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਨੇ ਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਟਕੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਡਰੇ ਸਹਿਮੇ ਬੱਚੇ ਬਿਟਰ ਬਿਟਰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਵੱਰਮ

ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਤੇ ਇਕ ਲੇਖ

ਸਾਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਮਾਲੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਅਤੇ ਇਕ ਲੇਖ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਸਮਤਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਮਤਾ ਦੇ ਕਾਲਮ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਂਸ਼ੇਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭੇਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਖਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੀ ਆਇਆ ਆਖਾਂਕੇ/ਸੰਪਾਦਕ

ਸਾਥੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ,

'ਸਮਤਾ' ਰਾਹੀਂ ਜਾਂਹਰ ਹੋ ਰਹੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਰਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਘੋਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੋਝੀ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਜਨਮ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਸਵੈ-ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤੇ ਸਵੈ-ਕੁਲੇਖਿਆ

"ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੇ ਪਲਿਉਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਂਕੇ ਤੋਰੀ ਜਿੰਦ ਬਖਸ਼ਾਈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਰਹਿਕੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।" ਬੱਡਾ ਜਿਹਾ ਵੱਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਲ ਬੰਨ੍ਹਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਸੀ।

ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤੀਸਰੀ ਦਸਤਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਡਰਾਉਣੀ। ਇਹ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਿਨ 'ਚ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਵਗਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੇ-ਕਰੜੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਚੁੱਥੜ 'ਚ ਦੁਬਕਿਆ ਨੱਥੂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਦਸਤਕ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛਡਾਉਣ ਲਈ ਬਾਪੂ ਨੇ ਬੈਟਰੀ ਤੇ ਡਾਂਡਾ ਚੁੱਕ ਲਈ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਸ ਦਾ ਨਹੀਂ ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਨੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਸਥਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੱਪੜੇ ਧੋਂਦੀ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਜਦੀ ਹੈ। ਆਖ਼ਿਰ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ।

ਬੰਸੇ ਨੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਲਾ ਝੋਲਾ ਕੀਲੇ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਭੱਟ ਪਏ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ। ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਮਘਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਧਾਰਾ ਮਿੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਹੱਡਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਨਰੋਂਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਲਈ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਨੱਥੂ ਸੱਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖ਼ਿਰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਕੌਣ ਹੈ? ਚੰਨੀ, ਉਹ, ਡਿਪਟੀ ਜਾਂ ਫੇਰ ਚੌਧਰੀ?

0

'ਚ ਗਲਤਾਨੁ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੇਬਾਹ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ੈਰਜ਼ਮੇਵਾਰਾਂ ਨਾਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੇਡਾਂ ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜੀ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਸਮੁੱਚੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹੇ ਹੇਠ ਸੱਟਾ ਫੇਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ-ਤਿੱਖਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਵੇਂ

ਰੁਝਾਣ ਤੇ ਜਾਗਰਤੀ ਨੂੰ 'ਜੀ ਆਇਆ' ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਸੰਕਟ ਕਿਸੇ ਬਿਆਨ ਵਰਨਣ ਦਾ ਮੁਢਾਜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਕਟ ਉੱਤੇ ਸਿਰਫ ਕੀਰਨੇ ਪਾਈ ਜਾਣੇ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਲੜ ਹੈ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸੰਕਟ-ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਉਦਮ ਦੀ। ਤਜਰਬਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਲ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣੇ ਨੀਤੀ-ਨਿਰਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਫੈਲੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਹਨੇਰਪੰਥ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ ਹੈ। ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਲਈ ਇਹ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ, ਰਠਨ ਤੇ ਗੁੰਝਲ-ਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ ਵਿਰੁੱਧ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਅਤੇ ਬੁਖਲਾਹਟ ਭਰੀ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕੋਈ ਅਲੰਕਾਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਕੜ ਇਸੇ ਚੀਕਵੇਂ ਖੜਾਕ ਨਾਲ ਹੀ ਟੁੱਟਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਫ਼ਾ ਅੰਦਰ ਜਾਗੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਰੂਪ 'ਚ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ, ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲਕੇ, ਚੇਤੰਨ ਰੂਪ 'ਚ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਉਭਰਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਬਹਿਸ ਬੇਲਿਹਾਜ਼ ਪਰ ਸਵੱਛ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਰੁੱਪ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਰੰਗੀ ਲੱਛਣ, ਸਫ਼ਾ ਅੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਲੀ ਨਫਰਤ ਤੇ ਦੁਅੱਸਬਾ ਦੀ ਹਬਾੜ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿੱਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਘੋਰਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਦੁਜਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਰੀ ਦੁਅੱਸਬਾ ਦੀ ਇਹ ਵਾੜ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, "ਗਰੁੱਪ ਸਰਦਾਰਾਂ" ਦੀ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਜਿਉਂ-ਦੀ-ਤਿਉਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ 'ਚ "ਗਰੁੱਪ ਸਰਦਾਰਾਂ" ਦੇ ਸੁਆ-ਰਥੀ ਹਿਤ ਸਮੱਥੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਥੜੇ ਹੀ ਸਿਰੜੀ ਯਤਨ ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਦਰਕਾਰ ਹਨ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਵਲੋਂ, ਅਜਿਹੇ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਝੱਲਿਆਇਆ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਭਾਵਕ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲੀਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਅਮਲ ਤੌਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖਣ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਧਿਰ ਨੂੰ ਲਹਿਰ ਅਗੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੁਆਲਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ 'ਚ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਮੌਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਮੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਹਿਸ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅਕਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਛੇ ਸਤਿਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਕ ਮੌਕੇ, 'ਸਮਤਾ' ਅੰਦਰ, ਇਕ ਧਿਰ ਦਾ ਪੱਖ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ 'ਸਮਤਾ' ਲਈ ਕੋਈ ਆਰਥਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਖਤ Sponsored ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਵੇਰ, ਇਸ ਲਿਖਤ ਉੱਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਛਾਪੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਅਸਲੀ ਨੁਕਤੇ ਵੱਲ ਹੀ ਸੋਧਤ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਬੰਧਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਜੁਆਬੀ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨੁਕਤਾ-ਦਰ-ਨੁਕਤਾ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਉਂ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ, ਅੱਡ-ਅੱਡ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਲੀਹ ਦੇ "ਸੋਫੀ ਸਦੀ ਦਰੁਸਤ" ਹੋਣ ਦੇ ਬੁਲੰਦ ਬਾਗ਼ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗਰੁੱਪ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਹਾਨੇ, ਇਸ ਬਹਿਸ ਦੇ ਲਾਂਭੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਬਦਨੀਤੀ ਸਾਫ਼ ਪਕੜੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਮਿਹਨੇ ਮਿਹਨੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੜ ਨਹੀਂ। ਖਰੇ ਚੋਖੇ ਦੀ ਪਰਖ ਬਹਿਸ ਦੇ ਮੰਦਾਨ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸੇ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਰ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਉਚੇ ਸੋਚ-ਸਰਾਬੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੜੇ ਹੀ ਨੁਕਸਦਾਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਹਿਰੇ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਬਹਿਸ

ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ-ਭੇਡ (polemical) ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਾਸ਼ੇ-ਟਿਵ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਸਮੱਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਤਜਵੀਬ ਤੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕਾਬਲੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹਿਸ ਦਾ ਇਹ ਅਮਲ ਆਰੰਭ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨਾਲ ਮੁਤਾਫਿਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ

ਬੋਲਿਗਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪਰਗਟਾਈ ਅਸਮਰਥਾ ਉਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੰਜਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹਾ ਕੱਢੀ ਵੀ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਤੇ ਇੱਛਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ "ਸਕਰੀਟੀ" ਦੇ ਡਾਕ ਪਤੇ ਤੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਉਸਾਰੂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ -

ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ

ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ

ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਮਸਲੇ ਦੀ ਠੋਸ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

-ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਮਿ: ਲਹਿਤ ਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ-ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਥੇ, ਅਸੀਂ, ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਕੀ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

(1) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਵਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਅਤਿ ਪਿਛਾਖਤੀ ਤੱਤ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗ-ਪ੍ਰਾਉਂਦੇ (Populist) ਨਾਹਰੇ (ਜਾਂ ਨਾਹਰਿਆਂ) ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪਛਤੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੁਲ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ (ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਵਰਗ) ਨੂੰ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ (ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਵਰਗ) ਨੂੰ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਹਮਾਇਤ ਨੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਅਤ ਸਦਕਾ ਰਾਜਕੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਦਮਨਕਾਰੀ ਲੱਛਣ, ਰੋਲ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਬਹੁਤ ਸੀ ਗੰਭੀਰ ਆਕਾਰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(2) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਕਿਸੇ ਹਾਕਮ ਗੁੱਟ ਜਾਂ ਸ਼ਖਸੀ-ਅਤ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਮਹਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਹਕੂਮਰਾਨ ਸ਼ਖਸ ਜਾਂ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਫਤੂਰ (ਜਾਂ ਜਨੂੰਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ, ਲੁਟੇਰੇ ਹਕੂਮਰਾਨ ਵਰਗ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੰਕਟਵਾਨ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੰਗਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਇਹ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਤੇ ਬੋਰ ਫੜਦਾ ਹੈ, ਜਦ,

ਲੱਟੂ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਪੱਖੀ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਦ ਲੁਟੇਰੇ ਅਤੇ ਜਾਬਰ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ 'ਚ ਖਤਰੇ ਮੂੰਹ ਆਈ ਪਈ ਹੋਵੇ।

(3) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ (ਯਾਨੀ ਕਿ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ) ਕੋਈ ਇੱਕ-ਸਾਰ ਤੋਂ ਘੜਿਆ-ਘੜਾਇਆ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵਲੋਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਅਕਾਰ...ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਅਰਥਾਤ, ਤੱਤ ਦੀ ਸਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ,' ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਲੈ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੱਛਣ ਮੌਜੂਦ ਠੋਸ ਹਾਲਤਾਂ (ਦੰਨ-ਸਥਾਨਕ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ) ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਥਾਨਕ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ, ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਖਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਠੋਸ ਨਾਅਰੇ ਤੇ ਦਾਅਪੇਸ਼ ਘੜਨੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(4) ਇਹ ਕੋਈ ਧੁਰ-ਦਰਗਾਹ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਯੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਫੌਰੀ ਪਰਸੰਗ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਮੱਤ ਵਜੋਂ ਹੀ ਉਭਰੇ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਤਿੱਖੇ ਸੰਕਟ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੌਕੇ ਜਾਬਰ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਖਤਰਾ ਇਨਕਲਾਬੀ

ਲਹਿਰਾ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਖਤਰਾ, ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਾਜੀ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਤੇ ਜਮਾਤੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਫੌਰੀ ਪਰਸੰਗ ਵਿਚ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀ ਧਾਰ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਜਮਾਤੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(5) ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਸੰਗ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਝਣ ਲਈ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਹਕੀਕੀ ਨਿਰਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸਮਾਜੀ/ਸਿਆਸੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਖਤਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਦੂਜਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੂੰ ਦਾਖਲੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ-ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਪੱਲੇ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਜ਼ਬਰਾ ਤੇ ਨਾਹਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਫਾਸ਼ੀ ਜਨੂੰਨ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਤੇ ਕਰ ਰਹੇ) ਹਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ 'ਤੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੰਤੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(6) ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਿਆਸੀ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮੌਕੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਨਾਜ਼ਕ ਮਸਲਾ, ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਏਕਤਾ' ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਨਾਅਰੇ ਉੱਤੇ ਇੱਤੀ ਦਾਬ ਕੱਢੀ ਬੇਵਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚਿਤਾਰਨੀ ਕੁਝਾਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਬਦਲਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅੰਦਰ ਲਿਆਂਦੇ ਹਰ ਬਦਲਵੇਂ ਨਾਅਰੇ ਦਾ ਮਾਦੀ ਅਧਾਰ ਤੇ ਠੋਸ ਵਜ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੌਕੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਅਰਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਦੁਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

ਇਹ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾ ਕੋਲੋਂ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਖਤਰਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਸੰਨ੍ਹਵਿਆ-ਸੱਤਰਵਿਆ 'ਚ ਸੀ। ਸੰਨ੍ਹਵਿਆ-ਸੱਤਰਵਿਆ ਦਾ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਉਭਾਰ ਅੱਜੋਕਿਆਂ 'ਚ ਆ ਕੇ

ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲਾ ਤਖ਼-ਤੇਜ਼ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਅੱਜੋਕਿਆਂ ਦੀ ਉਭਰਵੀਂ ਹਕੀਕਤ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਿਸਿਆਂ ਅੰਦਰ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੌਮੀਅਤਾਂ, ਇਲਾਕਾਈ, ਤਾਕਤਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵੈ-ਪਛਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਉੱਠੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ 'ਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਵਿਰੋਧ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ, ਗ਼ੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਉਸਰੇ ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੂੰ, ਫੌਰੀ ਪਰਸੰਗ ਤੋਂ, ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਖਤਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਿਛਲੇ 5-6 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾਏ ਸਭਨਾਂ ਅਹਿਮ ਜਾਬਰ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਲਕ ਜਮਾਤੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣੀ ਪਈ ਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। (ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਤੇ ਛੋਟ-ਛੋਟੇ ਖਿੱਤਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਚਲ ਰਹੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਦਰ ਘਟਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਪਰਤੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋਜਹਿਦ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉੱਤੇ ਭਾਰੂ ਜਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੁੰਨ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੀ)।

7) ਇਸ ਪਰਤੱਖ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਬਰ ਹਕਮਰਾਨ, ਇਸ ਸੰਕਟ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ (ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਹੈ) ਇਸ ਮੌਕੇ ਫੌਰੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਖਤਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਏਕਤਾ' ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੈ ਵੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ/ਭਾਸ਼ਾਈ ਗਰੁੱਪਾਂ, ਇਲਾਕਾਈ ਸਨਾਖਤਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਵਿਰੋਧ ਲਹਿਰਾਂ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਉਭਾਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਦੁਆਲੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਫਾਸ਼ੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਠੋਸ ਸਰੂਪ ਉਸਰਦਾ ਤੇ ਉਘੜਦਾ ਹੈ।

(8) ਇਸ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਖਤਰੇ ਦਾ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ

ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਦਰੁਸਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਪੈਂਤੜੇ ਪੈਂਖੋਂ, ਦੇਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਜੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀਆਂ ਵਾਹਕ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਸ਼ਾਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖਤੀ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਫਾਸ਼ੀਕਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਦੀਆਂ ਜ਼ੋਰੀਦਾਰ ਤੇ ਹਮਾਇਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਕੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਤੇ ਵਧਾਰ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਜਾਗਰੂਕ ਕੌਮਾਂ? ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਂਦ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜ਼ੂਝ ਰਹੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟਗਿਣਤੀਆਂ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੀ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਰੀ ਆਰਥਕ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਘੋਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ 'ਪੈ' ਰਹੀਆਂ ਇਲਾਕਾਈ ਤਾਕਤਾਂ (ਝਾਰਖੰਡ, ਉਤਰਾਖੰਡ, ਛਤੀਸਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਆਦਿ)? ਨਹੀਂ, ਉਪਰ ਬਿਆਨੀਆਂ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ, ਆਪਣੇ-ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹਿਤਾਂ ਤੇ ਲੋੜਾਂ, ਪੈਂਖੋਂ-ਰੀ ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਪਿਛਾਖਤੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ 'ਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ/ਸਮਾਜੀ ਕਿਰਦਾਰ 'ਚ' ਉਪਜੇ ਗਲਤ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸਦਕਾ ਸਿਆਸੀ ਜੌਂਦੜੀਹਦ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਨੇਕਾਂ ਗਲਤ ਰੁਝਾਨਾਂ ਤੇ ਕੁਰਾਹਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ), ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਹਮਾਇਤੀ ਤੇ ਵਾਹਕ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਰੁਝਾਨ ਤਾਂ ਪਲ-ਪਸਰ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਪਲ-ਪਸਰ ਰਹੇ ਵੀ ਹਨ) ਪਰ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ' ਗਰਦਾਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਫੌਰੀ ਚੋਟ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥ ਲੈਣਾ ਖੁਦ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿਆਸੀ ਕੁਰਾਹੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ 'ਭੁਲਾਂਦਰੇ' (ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤੁਅੱਸਬਾ) 'ਚ' ਉਪਜੀ ਨੁਕਸਦਾਰ ਧਾਰਨਾ, ਭਾਰਤੀ ਕਮਿ: ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਲਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ' ਬਾਰੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਧਾਰਨਾ ਤੇ ਲੋਹੇ-ਜੜੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ = ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ + ਸਿੱਖ ਜਨੂੰਨੀ

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ + ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀ 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ' + ਇਸਾਈ ਮੂਲਪੰਥੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ।' ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤ ਸਮਝ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਮਿ: ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਾਂ-ਪੈਂਖੀ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਹਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੁਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ-ਲੈਨਿਨਵਾਦੀ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ, ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਤਨੀ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ (Organic process) ਵਜੋਂ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ, ਇਤਿ-ਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛਾਖਤੀ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਉਲਟ, ਨਵੀਆਂ, ਅਗਾਂਹਵਧੂ, ਸਮਾਜੀ ਕਦਰਾਂ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਦੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਤੱਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਪਰਜੰਗ ਅੰਦਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਮਾਜੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸਜੀਵ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅੰਗ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀ-ਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ, ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਉਲਟ, ਅੱਜ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿੱਘਰੀ ਹੋਈ ਬੁਰਜੂਆਂ ਜਗੀਰੂ ਕਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਵੀਂ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਬਦਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੀਮਤਾਈ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਵਜਾ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਾਹਕ ਹੋ ਨਿਬੜਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਕੀਕੀ ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਜੂਦ-ਸਮੱਥੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚੇਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਡਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਵਿਰੁਧ ਉਨ ਰਹੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਫੌਰੀ ਚੋਟ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

(9) ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਬੁਲਾ-ਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ/ਛਾਪੀਆਂ ਤੇ ਪਰਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਰਹੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਲੇਖਣੀਆਂ ਦੀ

ਭੁੱਖੀ ਘੱਖ ਤੇ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਉਘੜਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :

(1) ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਕੋਈ ਇਕ-ਕਹਿਰੀ ਕੌਮੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਸ਼ਾਈ/ਸਭਿਆ-ਚਾਰਕ ਪਾਤਿਆਂ, ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਰੋਧ-ਵਖਰੇਵੇਂ ਕਿਸੇ 'ਜਾਦੂ ਦੀ ਛਤੀ' ਨਾਲ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤੀ ਛਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।

(2) ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੜੀ 'ਚ ਗੁੰਦਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਕੀਕੀ ਤੇ ਮਾਦੀ ਅਧਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਫੈਕਟਰ, ਭਾਰਤ ਵਸੋਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਇਕ ਸਾਂਝ-ਹਿੰਦੂ-ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਭਾਰੂ ਵਸੋਂ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਕੇਰਿਆਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਖਿੰਡ-ਭਖਰ ਰਹੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ, ਮਾਮੂਲੀ ਫਰਕਾਂ-ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੋਚ-ਪੈਟਰਨ ਅਤੇ ਦਲੀਲ-ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਇਹੋ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਚ-ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਨਿਰਣਾ-ਕਾਰੀ ਚੋਂ ਹੀ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਲੋਂ, ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇਰ ਅੰਦਰ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਫਿਰਕੂ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਉਸਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤੇ ਖੁੰਘਾਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਦ ਨੂੰ ਵਧ ਨੰਗੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ਹਿੰਦੂ-ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਅਮਲ ਬਦਸਤੂਰ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਵਹਿਸ਼ੀ ਰੂਪ-ਅਕਾਰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(10) ਸੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਧਾਰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਅਤੇ "ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ" ਦਾ ਬੋਣ-ਅੰਗ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਦੀ ਜਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਖਿਲਾਫ ਅੰਨ੍ਹੀ ਨਫਰਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ

ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭੜਕਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰਗੇ ਫਾਸ਼ੀ ਜਬਰ ਤੇ ਪੈਂਸ਼ਗੀਰੀ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਫਾਸ਼ੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ (ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਟਾ), ਹਿੰਦੂ ਫਲਸਫੇ ਦੀ ਅਹਿਮ ਬੁਨਿਆਦ-ਜਾਤਪਾਤੀ ਵੰਡ-ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ—ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਪੱਕੇ-ਪ੍ਰੀਰੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੁੱਟੇ ਤੇ ਨਪੀੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਉਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਜਬਰ 'ਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਧਾ, ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅੰਗ ਤੇ ਅਟੱਲ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀ "ਮੌਤ ਦੀ ਕੁੰਜੀ" (ਐਕਲੀਜ਼ ਹੀਲ) ਹੈ। ਅੰਨ੍ਹੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਤੇ ਜਬਰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਰਤ ਭਰੇ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਤੇ ਹਿਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਕੌਮਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਹੱਲੇ ਹੇਠ ਆ ਰਹੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਜਬਰ ਦੇ ਸਤਾਏ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਜਬਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਫਾਸ਼ੀ ਅਮਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਖੀ ਔਖ ਤੇ ਰੋਹ ਭਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ, ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋੜੇਜੋੜੇ ਅੰਦਰ ਜਾਨਦਾਰ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਨਵ-ਜਮਹੂਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਪਰਣਾਈਆਂ ਪੁੱਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ 'ਚ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਢੁਕਵੇਂ ਦਾਅਪੋਚ, ਪੈਂਤੜੇ ਤੇ ਨਾਹਰੇ ਘੜਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਸ਼ਿਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਇਕ ਹੱਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤੇ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ 'ਹਿੰਦੀ ਖੇਤਰ' ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਹਿੱਸੇ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਵਰਗ) ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖੜੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਪੈਂਤੜੇ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਰਹੇ ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਦੋਈ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹੱਕੀਕਤ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨਾ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਗੰਭੀਰ ਕੁਰਾਹੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਾਧਨ ਹੋ

ਨਿਬੜੇਗੀ।

(11) ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੇ ਇਸ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਰੁਝਾਣ ਦੇ ਪਰਸੰਗ ਵਿਚ, ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਸੋਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਸ ਰੁਖ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਵੱਈਆ ਤੇ ਵਤੀਰਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫਾਸ਼ੀ ਜਬਰ ਦੀ ਵੱਧ ਤਿੱਖੀ ਮਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹਿਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ (ਠੱਸ ਠੱਥ, ਅੰਕੜੇ ਤੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸਦਾ ਮੂੰਹ-ਬੱਲਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ) ਅਤੇ ਮਕਾਰ ਹਾਕਮਾਂ ਹੱਥੋਂ, ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਦੇ ਕ੍ਰਮਰਾਹ ਹੋਏ ਕਾਫੀ ਹਿੱਸੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖਤੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਾਂ ਘੱਟ-ਜ਼ਾਹਰਾ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਫਿਰਕੂ ਤਾਅਸਬ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵ-ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਇਕ ਸੁਭਾਵਕ ਕਰਮ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਵਧ ਰਹੀ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਵੰਡ, ਨਫਰਤ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਅੜਿੱਕਾ, ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਰੇਸ਼ਨੇਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(12) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਠੱਸ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪਰਸੰਗ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਜ਼ੋਰਕ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਹਿੱਸੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਫਾਸ਼ੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਤੇ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ, ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਪੈਂਤੜੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕੂ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਗਰਮ ਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ। ਜ਼ੋਰਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਏ ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅੰਦਰ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਤੰਗਨਜ਼ਰ ਰੁਝਾਨਾਂ ("ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ" ਜਾਂ "ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ") ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਤਵਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਮਲ ਸਿਧੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ 'ਚ ਫਿਰਕੂ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਇਹਨਾਂ 'ਹਿੰਦੂ' ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛਾਖਤੀ/

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਕੁਝ 'ਨਕਸਲੀ' ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗਲਤ ਤੇ ਉਲਟੀ ਸੋਚ ਸਦਕਾ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ 'ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ' ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਸੁਰ ਹੇਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਝੀ ਹੋ ਨਿਬੜੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਖਰੇ ਜਮ-ਹੂਰੀ ਪੈਂਤੜੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਚਣ-ਹਾਰ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਧਾਰੀ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਪਹੁੰਚ, ਖੁਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ (ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿੱਢੀ) ਹੱਕੀ ਜੌਂਦੋਜਹਿਦ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਕਾਬਜ਼ ਨੂੰ ਮਾੜੇ-ਰੁਖ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ-ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

(13) ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਇਸ ਰੂਪ ਠੱਸ ਪਛਾਣ-ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ-ਮੁਖੀ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੀ ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਾਝ ਉਸਾਰਨ 'ਚ ਵਧੇਰੇ ਅਸਰਦਾਰ ਤੇ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ, ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ "ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ" ਦੇ ਠਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਤਕ ਸੰਗੋੜ ਦੇਣਾ, ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਅਖ-ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। "ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਭਾਜ ਦੇਣ" ਦੇ ਨਕਾਰੂ ਪੈਂਤੜੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਮਿਊ-ਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ, ਲੁਟੇਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ "ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਾਝ ਉਸਾਰਨ" ਦਾ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਪੈਂਤੜਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਭਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(14) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਧੂਰ-ਗਹਿਰਾਈ ਤੱਕ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਆਖਰੀ ਗੱਲ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਛੇੜੇ ਹਿੰਦੂ-ਪ੍ਰਨਰਵਾਦ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀਆਂ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਮੰਤਕੀ ਅਰਥ-ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਸੂਚਤ ਵਤੀਰਾ ਤੇ ਦਰੁਸਤ-ਨੀਤੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਉਭਰੇ ਅਜਿਹੇ ਫਾਸ਼ੀ-ਵਾਦੀ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਤਜਰਬਾ ਇਹ ਦਰ-ਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਸੂਚਤ ਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਰੂਪ 'ਚ ਛੇੜਿਆ ਅਜਿਹਾ ਕੰਦੀ ਵੀ

ਵਾਸੀਵਾਦ ਅਮਲ, ਆਪਣੀ ਮੰਤ੍ਰਕ ਮੰਜ਼ਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਹੁੰਸ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਾਸੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜਾ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਗੁੱਟ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਖਤਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਟੂ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਰਗ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੰਕਟ ਦੀ ਉਪਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁੱਟ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੰਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਲੋਟੂ ਵਾਂਗੋ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਤੇ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ, ਵਾਸੀਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਅਟੱਲ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਹੁਕਮਰਾਨ ਗੁੱਟ ਇਸ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਰ-ਅਵੇਰ ਹਕੂਮਤੀ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਲਾਭੇ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਤਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਗੁੱਟ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਣ ਜਾਂ ਸਿੰਗਾਰ ਲੈਣ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ/ਗੁੱਟਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਉਣ ਤੇ ਰੱਦਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਭਾਵੇਂ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਦਰਲੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਝ ਨਾਲ, ਦੇਖਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਮਲ ਫੌਰੀ ਸਿਆਸੀ ਘਟਨਾ ਕਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਅਹਿਮ ਅਸਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ) ਪਰ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ 'ਨੇਕਦਿਲ', 'ਰਹਿਮ-ਦਿਲ' ਜਾਂ 'ਨਰਮ ਦਿਲ' ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਝਾਕ ਰੱਖਣੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਸੀਵਾਦ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਪੁੱਠਾ ਗੇੜ ਦੇਣ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਗੰਭੀਰ ਭੁੱਲੇ-ਖਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਭੁੱਲੇਖੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੇਤਹਾਸ਼ੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(15) ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਸ ਤੇ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਫੌਜੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਮੰਤਕੀ ਸਿੱਟਾ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਤਲੇਆਮਾਂ 'ਚ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ। ਬਕਾਇਦਾ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਰੂਪ 'ਚ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿੱਢ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ 'ਪ੍ਰਾਪੋਗੈਂਡ' ਨੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੁੰਗ ਵਸੂਲਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਖਾ-ਤਕ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਇਸ

ਜਾਬਰ ਰਾਜ-ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ-ਸੁੱਢੋਂ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇੜਰ ਜੜਰ ਦੀ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਖੇੜਿਆ ਤੇ ਭੰਨਿਆ-ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਰਬਵਾਲੇ ਭਲੇ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਣ ਪਰ ਇਸਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੁਭਾਅ, ਇਸਦੀ ਵਾਸੀ ਫਿਤਰਤ ਨੇ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਇਸ ਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਣੀ ਹੈ। ਜਬਰ ਦੀ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਚਾਲਕ ਸੀਟ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਤਰ ਦਿਮਾਗ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਤੇ ਭੁਚਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤਾਂ ਖੰਡ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਮੂਹਰੇ 'ਸਮਝੋਤੇ' ਤੇ 'ਸੁਲਾਹ ਸਵਾਈ' ਦੇ 'ਸੋਨ-ਮਿਰਗ' ਵੀ ਦੌੜਾ ਸੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਮਨਰਥ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣੇ। ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ 'ਰਾਮ ਰਾਮ' ਉਚਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਉਹ ਬਗਲ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਫੁਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਰੋਤੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਸੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਦੋਨਾਂ ਅਮਲ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ : ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਧਨਾਢ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਚਲਾਉਣ ਤੇ ਵਸ-ਲਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵੀ ਹੋਏ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ, ਨਾਜੀਵਾਦੀ ਲੀਹਾਂ ਉੱਤੇ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵੀ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖਿੱਤੇ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕ-ਸਿਆਸੀ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਕੁਰਮ 'ਤੇ ਉਪਜੇ ਫਿਰਕੂ-ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਸਿਆਸੀ ਤਕਾਜ਼ੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਇੰਸ ਕਹਿਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰ, ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ, ਮੁਸਲਿਮ ਵਰਗ ਵੱਲ ਹੀ ਸੋਧਤ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਲੱਸਣ ਤੇ ਵਰਚਾਉਣ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਲਸੀ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਛਾਈਆਂ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀਆਂ 'ਬਰੂਦੀ ਸੁਰੰਗਾਂ' ਠਿੱਸੇ ਵੀ ਮੌਕੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਵਿੱਖ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ-ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਲੀਕਿਆ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(16) ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ

ਕਮਿ: ਇਨ: ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਸੁਹਿਰਦ ਹਿੰਸਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਥਲੇ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗਲਤ ਸਮਝ ਤੇ ਗ਼ੈਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੀਹ ਦੇ ਕੁਲਹਿਣੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਨੀਤੀ-ਪ੍ਰੋਤੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਜਾਂ-ਅਮਲਾਂ ਉਤੇ ਮੁੜ-ਭਾਰ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਸਲੀ ਹੀ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਧ ਧੱਕ ਰਹੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਨੂੰ ਪਤਚੱਲਵਾਂ ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਅੱਜ ਕਰ-ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਗਲਤ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦਾ ਮੰਤਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚਿੰਕਤ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਸੁਟੇਗਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਤੇ ਘਾਤਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਪਰ ਬਿਆਨੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਤੀਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਘਰੇਲੇ-ਗਰੱਸੀ ਸਮਝ ਤੇ ਗਲਤ ਸਿਆਸੀ ਸੋਧ ਸਦਕਾ, ਉਹ, ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ

ਉਤੇ ਅੱਜ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਆਲ ਤੇ ਚਿੰਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਹੀ ਗਲਤ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦਾ ਮੰਤਕ ਤੇ ਧੁੱਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਜਿਹੜੀ 'ਖੱਡ' ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਸੁਟੇਗੀ, ਉਸਦੀ ਉਹ ਅੱਜ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੰਦਹੁਣੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ 'ਮਨ ਦੀ ਸਵਾਦੀ' ਤੇ 'ਨੇੜ ਦਿਛਾਵਾਂ' ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨਜ਼ਰੀਏ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਤਿੱਖੀ ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਜੁਰਅਤ-ਮੰਦ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰੋਤਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਤਿਲ੍ਹ-ਕਣੇ ਮੌਤ ਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਪ੍ਰਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਜਿਗਰੇ ਨੂੰ ਰਿਖੀਆਂ ਵੰਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਤੜੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਅਪਣੇ 'ਅਸਲੇ' ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

0

ਦੋ ਚਿੰਨੀਆਂ

ਸੰਪਾਦਕ ਜੀਓ !

"ਸਮਤਾ" ਦੇ ਫਰਵਰੀ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ "ਸੰਖੇਪ ਟਿਪਣੀਆਂ" ਇਕ ਅਸਲੀ ਹੀ ਨਵਾਂ ਫੀਚਰ ਹੈ ਉਥੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ-ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਠੀਕ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਜੋ "ਮਾਰਕਸ-ਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ" ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਠੀਕ ਆਮ ਸੋਧ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

"ਸਮਤਾ" ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ-ਮਸੀਨਰੀ ਰਾਹੀਂ ਕਤਲੋਗਾਰਦ ਹੈ ਉਥੇ 'ਸਮਤਾ' ਨੇ ਅਜੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੀ ਠੀਕ ਤਸਵੀਰ, ਨਿਰਣੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ "ਵੰਡਰਲ-ਵਾਰੇ" ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ "ਧਰਮ" ਬਾਰੇ ਇਕੋ ਪ੍ਰਮਾਣਾ ਛੋਟ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਕਈ ਬਾ "ਸਰਕਾਰ" ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਚਲ ਰਹੇ "ਘੋਲ" ਨੂੰ ਸਿਰਫ "ਪਿਛਾਖਤੀ ਜਾਂ ਕੂਰਸੀ-ਯੁੱਧ" ਦਾ ਫਤਵਾ ਦੇ ਦੇਣਾ-ਕਠਮੁੱਲਾਵਾਦ ਅਤੇ ਸਕੀਰਣਾਵਾਦੀ ਰੁਝਾਣ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਠੀਕ ਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ ਲਈ "ਸਮਤਾ" ਅੰਦਰ ਬਹਿਸ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ

ਕਰੇਗੇ।

ਬਾਕੀ "ਸਮਤਾ" ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਅੱਜ ਇਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ, "ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰੋਤਤਾ ਤੋਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਲਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਬੁਲੰਦ ਹੋਣ ਅਤੇ ਫਿਰ "ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ" ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਓਝਲ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਦਮਨਕਾਰੀ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸੀ-ਲੈਨਿਨੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ "ਕੇਂਦਰ" ਦੀ ਬੱਲੀ ਬੁੱਲਦੇ ਹਨ ਅੰਤ 'ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ' ਜਿਸ ਨੇ "ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਠੱਕੇ" ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ "ਸਾਝਾ ਫਰੰਟ" ਬਣਾ ਲੈਣਗੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ਕ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਮੌਤ ਉਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ "ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦਰਦ" ਬਣਕੇ ਮੰਦਾਨ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਹੋ—ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਦਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਹੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ

ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ-ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼, ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਖਰੇਵਾਂ ਹੈ।

"ਸਮਤਾ" ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ "ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ" ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਘੀ-ਵਧਾਈ, ਅਤੇ ਸੂਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭੇਜਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤ, ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੋਣੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਨਾਲ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ "ਸਮਤਾ" ਦੇ ਅਹਿਮ ਵਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਥਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਂਝੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ, ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਸੰਹਿਤ
ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਕੱਤਰ : ਭਾਰਤੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਫਰੰਟ

0

ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ

ਮਾਨਯੋਗ ਭਾ ਜੀ,

ਹਾਰਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ। ਫਰਵਰੀ ਦਾ 'ਸਮਤਾ' ਪਰਸੋਂ ਮਿਲਿਆ ਅੱਜ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਰਾਂ ਤੁਸੀਂ 'ਕੇਂਦਰ ਬਾਰੇ' ਸਾਡਾ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹੋਰ ਲਹਿਰਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫ਼ਲਤ, ਬੁਰਤ-ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਲਈ ਹਕੂਮਤੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਸੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਟ ਚੁੱਕੇ ਵਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਆਏ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕਝ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਇਕ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀਆਂ ਵਲੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੀ-ਸਮਤਾ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹ-ਇਥੇ ਹੀ ਖੜੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਰਿਹਾ 'ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ' ਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪਰਥੇ ਕੋਈ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਔਧਾ ਪੰਜਾਬ ਦੁਈਮਸ ਵਰਗਾ ਵੀ 'ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ' ਦਾ ਹੀ ਜੋਤੀਦਾਰ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ (ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ) ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਇਹ ਉੱਕਾ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕੀ ਥਾਂ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਮਨ ਭੁਲੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤੋੜ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅੱਧਾ ਹੁੰਦ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਵਾਇਰਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਮੱਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਖੱਬੀ ਲਹਿਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਦੁ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੇ, ਹਾਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮਤਾ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਲਈ (ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ) ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਸ਼ੌਂਚ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦ ਵੀ ਵੇਰ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦਾ ਢੰਗ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚੇ ਜੇ ਨਾ ਜੀਓ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਰਕ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਵਸਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਰ-ਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵੀਰ
ਬਲਦੇਵ ਬਾਵਾ

0

ਆਈ. ਪੀ. ਐਫ. ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਵਿੱਚ

ਜੋ ਕਿ ਆਈ. ਪੀ. ਐਫ. ਦੀ ਤੀਜੀ ਨੋਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਬਹਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ 20, 21, 22 ਮਾਰਚ 1988 ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਲਾਸ਼ ਕੌਰ—ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਪਵਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਛਪਾਈ ਚੰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕਪੁਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ—ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਨਿਵਾਸ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ—143002 ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ—15 ਰੁ: ਵਿਦੇਸ਼ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ 120 ਰੁ: